

PE SCARA DIN DOS A FILOZOFIEI

Wilhelm Weischedel s-a născut în 1905 la Frankfurt pe Main și s-a stins din viață în 1975 la Berlin. A studiat teologia evanghelică, filozofia și istoria la Marburg. A obținut titlul de doctor în filozofie în 1932 (la Freiburg), funcționând din 1945 ca profesor universitar la Tübingen. Preocupările sale s-au axat îndeosebi pe istoria filozofiei și filozofia sistemică; a cercetat posibilitatea întemeierii unei teologii filozofice, ca răspuns la nihilismul european al secolului XX.

Opere: *Das Wesen der Verantwortung* (*Esența responsabilității*, 1933); *Der Aufbruch der Freiheit zur Gemeinschaft* (*Libertate și comunitate*, 1939); *Die Tiefe im Antlitz der Welt* (*Profunzimi pe chipul lumii*, 1952); *Recht und Ethik* (*Justiție și etică*, 1956); *Wirklichkeit und Wirklichkeiten* (*Realitate și realități*, 1960); *Jacobi und Schelling* (*Jacobi și Schelling*, 1969); *Der Gott der Philosophen* (*Dumnezeul filozofilor*, 1971/1972).

Redactor: Silviu Nicolae
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Iuliana Constantinescu

Tipărit la C.N.I. Coresi S.A.

Wilhelm Weischedel
Die philosophische Hintertreppe.
34 große Philosophen im Alltag und Denken
© 1966 by nymphenburger at F.A. Herbig Verlagsbuchhandlung GmbH, München
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2012, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

WEISCHEDEL, WILHELM

Pe scara din dos a filozofiei: 34 de mari filozofi în viața de zi cu zi și în gândire /

Wilhelm Weischedel; trad.: Emil Bădici, Ionel Zamfir. –

Ed. a 2-a – București: Humanitas, 2012

ISBN 978-973-50-3108-4

I. Bădici, Emil (trad.)

II. Zamfir, Ionel (trad.)

14(100)(091)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

Cuprins

Prolog sau cele două drumuri spre filozofie	9
Thales sau nașterea filozofiei	11
Parmenide și Heraclit sau gemenii opuși	23
Socrate sau scandalul interogației	33
Platon sau iubirea filozofică	45
Aristotel sau filozoful ca om de lume	58
Epicur și Zenon sau fericirea fără datorie și datoria fără fericire	69
Plotin sau viziunea extaticului	80
Augustin sau folosul păcatului	89
Anselm sau Dumnezeu demonstrat	100
Toma sau intelectul botezat	106
Eckhart sau Dumnezeu ca Nondumnezeu	117
Cusanus sau nomenclatorul lui Dumnezeu	125
Descartes sau filozoful din spatele măștii	135
Pascal sau rațiunea crucificată	147
Spinoza sau boicotul adevărului	156
Leibniz sau jocul de puzzle al monadelor	168
Voltaire sau rațiunea la ananghie	180
Rousseau sau nefericirea gânditorului sentimental	190

Hume sau naufragiul sceptic	202
Kant sau punctualitatea gândirii	211
Fichte sau revolta libertății	224
Schelling sau îndrăgostirea de Absolut	238
Hegel sau spiritul lumii în persoană	249
Schopenhauer sau privirea care deoache	263
Kierkegaard sau spionul lui Dumnezeu	274
Feuerbach sau omul în calitate de creator al lui Dumnezeu	284
Marx sau revolta realității	295
Nietzsche sau puterea și neputința nihilismului	305
Jaspers sau eșecul rodnic	315
Heidegger sau rostirea esențială despre ființă	326
Russell sau filozofia ca protest	337
Wittgenstein sau declinul filozofiei	347
Epilog sau urcarea și coborârea	359

*Nepoșilor: Katharina
Constanze
Annette
Sebastian*

Prolog
sau
cele două drumuri spre filozofie

Scara din dos nu reprezintă calea obișnuită de acces într-o locuință. Ea nu este luminoasă, curată și solemnă precum scara din față. Este umilă și sărăcăcioasă și, uneori, puțin neglijată. Însă tocmai de aceea, pentru a o urca, nu este nevoie de o ținută distinsă. Vii așa cum ești și te înfățișezi așa cum ești. Și totuși pe scara din dos se ajunge în același loc ca și pe scara din față: la oamenii care locuiesc deasupra.

Și de filozofi te poți apropia sărbătorește: pe covoare îngrijite și de-a lungul unei balustrade strălucind de curățenie. Dar există și o scară din dos a filozofiei. Chiar și pentru vizita la gânditori există un „vii așa cum ești” și un „te înfățișezi așa cum ești”. Iar dacă ai noroc, îi întâlnești chiar pe filozofii înșiși, așa cum sunt, atunci când nu se află tocmai în așteptarea unui oaspete respectabil la capătul superior al scării din față; pe scara din dos îi întâlnești fără pompă sărbătorească și fără aere nobile. Poate că aici îi întâlnești așa cum sunt: cu umanitatea lor și în același timp cu încercările lor grandioase și puțin înduioșătoare de a ajunge dincolo de simplul omenesc. Dacă se întâmplă acest lucru, atunci impolitețea urcării pe scara din dos își pierde importanța. Atunci trebuie să fii pregătit pentru o discuție serioasă cu filozofii.

Probabil că nu vor fi puțini cei care vor proclama un „ton distins în filozofie”, care vor condamna vehement încercarea autorului, dacă nu cumva vor considera că este total sub demnitatea lor să ia cunoștință de ea. Acestora le este îngăduit să

folosească scara din față a filozofiei; autorul a făcut și el acest lucru în câteva dintre publicațiile sale de până acum. Dacă se folosește de această dată scara din dos este și pentru că aici lipsește pericolul propriu scării din față: anume ca, pe neașteptate, în loc să ajungi în locuința filozofilor, să rămâi lângă candelabre, lângă atlanții și cariatidele care ornează portalul, vestibulul și intrarea pe scară. Scara din dos este lipsită de ornamente și de orice fel de ocolișuri. De aceea, ea conduce uneori mai rapid la țelul propus.

Thales
sau
nașterea filozofiei

I se poate prea bine întâmpla cuiva care a îmbătrânit și care simte că i se apropie sfârșitul ca, într-o clipă de liniște, să se întoarcă cu gândul către începuturile vieții sale. Același lucru se petrece și cu filozofia. Ea are acum vârsta de două milenii și jumătate; nu puțini sunt cei care îi prezic o moarte apropiată, și cine se îndeltnicește astăzi cu filozofia ar putea fi cuprins uneori, pe nesimțite, de sentimentul că se ocupă de un lucru vlăguit și cam uzat de o îndelungată întrebuințare. Din această senzație poate izvorî nevoia de a se transpune în trecut și de a căuta începuturile, în care filozofia era încă tânără și cu forțe proaspete.

Totuși, cel care cercetează momentul nașterii ei se află în încurcătură. Nu există vreun oficiu al stării civile pentru evenimente spirituale, al cărui registru să meargă atât de departe în trecut, încât să se găsească în el consemnarea zilei de naștere a filozofiei. Nimeni nu știe cu certitudine când s-a născut cu-adevărat filozofia; începutul ei se pierde în negura timpurilor aurorale.

Există totuși o veche tradiție care spune că filozofia a început cu Thales, un bărbat inteligent din Milet, oraș comercial aflat în Asia Mică grecească. Acesta a trăit acolo în secolul al VI-lea î.Hr. și, dintre toți oamenii, a fost primul care a filozofat. Însă acest lucru nu este nicidecum aprobat de întregul cor al învățaților. Unii arată că idei filozofice pot fi deja găsite la poezii timpurii ai grecilor; astfel, ei fac din Hesiod sau chiar din Homer strămoșii filozofiei. Alții merg și mai departe în trecut și susțin că a existat

deja și la popoarele orientale un fel de filozofie, cu mult înainte ca seminția grecilor să fi pășit în lumina istoriei.

Mult mai radical este un savant de la începutul secolului al XVIII-lea, membru al Academiei Berlineze de Științe, Jakob Brucker, sau, cum își spune el după obiceiul timpului, Jacobus Bruckerus. Acesta compune în latină un opus voluminos cu titlul *Istorie critică a filozofiei, de la nașterea lumii până în epoca noastră*. Dacă ne încredem în acest învățat, apariția filozofiei merge înapoi în timp până la cele dintâi începuturi, până la nașterea sau, cum mai poate fi tradus cuvântul latin, până la scutecele omenirii. Astfel, chiar pe pagina de titlu a volumului I se găsește un peisaj ancestral cu un urs preistoric, care își roade preocupat laba stângă. Deasupra se află inscripția: *Ipse alimenta sibi*, în traducere: „El își este propria hrană“, ceea ce înseamnă: filozofia nu are nevoie de nici o hrană străină, de nici o știință sau artă premergătoare, ci își este suficientă sieși; pe scurt: filozofia izvorăște din sine însăși, și aceasta chiar în timpul în care omenirea era încă în fașă.

Din această cauză, Jacobus Bruckerus trebuie să se întoarcă tot mai mult în trecut în căutarea începuturilor filozofiei: înainte de greci, înainte de egipteni și de babilonieni, ba chiar înainte de potop, până în acel interval dintre Adam și Noe, în care omenirea face primii ei pași. De aceea, prima parte a operei sale voluminoase se numește *Filozofia de dinainte de potop*. Însă Bruckerus nu se oprește nici măcar aici; el examinează până și problema posibilității existenței unor filozofi chiar printre îngeri și demoni, încă înainte de începutul omenirii. Și ajunge – după o cercetare pătrunzătoare, ce-i drept – la concluzia că nici îngerii, nici demonii nu sunt filozofi. La o examinare mai atentă, acest statut devine îndoielnic și în ceea ce-i privește pe Adam, pe fiii și pe nepoții săi. Este adevărat, el găsește la ei rudimente de reflecție filozofică, dar acestea nu sunt suficiente pentru a-i învălui în mantia filozofului. Bruckerus e de părere că Adam, de exemplu, nu a avut deloc timp pentru speculații filozofice. Întrucât cel care trebuie să se îngrijească ziua întregă de nevoile trupului,

cel care, după cum spune Biblia, trebuie să-și câștige pâinea cu sudoarea frunții, când vine seara nu mai poate să se gândească la lucruri adânci.

De altfel, în mod asemănător gândește și primul istoric al filozofiei, marele Aristotel. Știința și filozofia, afirmă el, ar fi putut apărea abia atunci când nevoile exterioare ar fi fost într-
tru câtva potolite și oamenii ar fi avut răgaz pentru alte lucruri. Aceasta s-a întâmplat pentru prima oară în Egipt, și anume la preoții de-acolo; ca urmare, aceștia ar fi inventat matematica și astronomia. Filozofia, în sens propriu, a apărut însă abia la greci, mai precis în momentele de răgaz pe care și le putea permite un mare negustor din bogatul oraș Milet. În acest fel, Aristotel ajunge în punctul în care este plasat, întotdeauna de atunci încoace, începutul filozofiei: tocmai la filozoful Thales din Milet.

Desigur, nu se cunosc prea multe despre viața și firea sa. Aristotel îl prezintă ca pe un om de afaceri priceput și, s-ar putea spune cu destulă îndreptățire, șiret. Astfel, prevăzând la un moment dat că se anunța o recoltă de măslina bogată, el cumpără toate teascurile de untdelemn și le închiriază apoi la un preț mai mare. Ce-i drept, asupra veridicității acestei povești planează incertitudinea. În schimb, este sigur că Thales se îndeletnicește cu treburi politice și că apoi se dedică matematicii și astronomiei. Capătă renume în acest domeniu, întrucât izbutește să prezică cu exactitate o eclipsă de Soare, cerul făcându-i favorul ca, în ziua prevăzută, Soarele să se întunece cu adevărat.

De altfel, acest fapt îi dă unui istoric contemporan prilejul să indice cu exactitate momentul nașterii filozofiei; el scrie propoziția lapidară: „Filozofia grecilor începe în ziua de 28 mai 585”; căci aceasta este tocmai ziua acelei eclipse de Soare ce fusese prevestită. Se pune însă întrebarea ce legătură are filozofia cu eclipsele de Soare, dacă nu cumva tocmai faptul că ea este o succesiune de eclipse, și nu de iluminări.

Thales este, după toate probabilitățile, un înțelept autentic: un om care nu numai că meditează adânc, ci cunoaște în același

timp viața și ciudățeniile ei. Acest lucru este ilustrat de surse antice de încredere, în anecdote amuzante. Mama lui Thales vrea să-l convingă să se căsătorească; el însă răspunde: „Încă n-a venit timpul.“ După ce înaintează în vârstă, cum mama sa îl îndeamnă tot mai insistent, el răspunde: „Acum a trecut timpul.“ Un înțeles și mai profund are o altă relatare: la întrebarea de ce nu vrea să aibă copii, el răspunde: „Din dragoste pentru copii.“

Prudența în treburile conjugale și părintești poate fi privită ca o trăsătură demnă de laudă; ea nu este totuși suficientă pentru a face din cineva un filozof. Ceea ce relatează Platon este însă cu adevărat filozofic: „...se povestește despre Thales că, cercetând stelele și privind în sus, a căzut într-un puț. O servitoare din Tracia, minte aleasă și subțire, l-a luat, zice-se, peste picior, cum că pune suflet să știe ce se află în cer, dar ce se află la picioarele sale și în juru-i îi scapă.“ Filozoful căzut în puț este, într-adevăr, o apariție stranie. Dar Platon dă acestei povestiri o întorsătură serioasă: „Aceași zeflema se potrivește tuturor acelor care își petrec o viață întreagă în căutarea înțelepciunii. Căci, la drept vorbind, un astfel de om și-a uitat de cel apropiat și de vecin, ignorând nu numai ce face, dar aproape și dacă este om sau altă jivină. (...) Atunci când e nevoie să discute, la tribunal sau în altă parte, despre realitatea aflată în jurul nostru și înaintea ochilor, se face de râs nu numai în fața sclavelor din Tracia, ci a oricărui din gloată, căzând, din nepricepere, în puțuri și în tot felul de încurcături fără ieșire, iar stângăcia sa grozavă îl face să treacă drept nătâng.“ Acum urmează pasajul hotărâtor: „Însă ce poate fi omul și ce se cade unei astfel de naturi, spre deosebire de altele, să facă ori să suporte, aceasta caută cu râvnă și depune eforturi să afle.“* Prin urmare, situația se răstoarnă acum. Platon vrea să spună: când e vorba despre esența dreptății sau despre alte întrebări esențiale,

---

* Pasaje din Platon despre Thales urmează traducerea lui Marian Ciucă a dialogului *Theaitetos*, în Platon, *Opere VI*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989 (n. red.).

ceilalți sunt complet încurcați și se fac de râs; abia atunci însă a venit ceasul filozofului.

Se înțelege acum de ce Platon, Aristotel și mulți alții după ei îl desemnează tocmai pe acest Thales din Milet drept primul filozof. Pe Thales nu-l preocupă lucrurile, ci esența lucrurilor. El vrea să ajungă la ceea ce se află în realitate în spatele formelor atât de variate din lume: în spatele munților, animalelor și plantelor, în spatele vântului și stelelor, în spatele omului, acțiunii și gândirii sale. Care este esența tuturor acestora? – se întreabă Thales. Și, mai departe: de unde vine, din ce izvorăște totul? Care este originea tuturor lucrurilor? Ce este Unul, atotcuprinzătorul, principiul care face ca toate să devină, să fie și să dăinuie? Acestea sunt, deși el nu le numește ca atare, întrebările fundamentale ale lui Thales, și, prin faptul că este primul care le pune, el devine întemeietorul filozofiei. Căci a întreba despre esență și despre temei este, de atunci și până astăzi, preocuparea filozofică centrală.

Ce-i drept, răspunsul pe care Thales îl dă acestei întrebări este straniu. El susține, după cum se relatează, că apa este originea tuturor lucrurilor. Cum așa? Tot ceea ce avem în fața ochilor, ca bogăție a formelor lumii, munții, stelele și animalele, noi înșine și spiritul care sălășluiește în noi, toate acestea provin oare din apă, nefiind, după esența lor cea mai adâncă, nimic altceva decât apă? E o filozofie stranie această filozofie de început.

Datorită acestei idei de bază, Thales ar trebui considerat în mod evident un materialist categoric. Apa, o substanță materială, este luată drept principiu originar; prin urmare, acest filozof vrea să derive totul din ceva material. Așa se poate citi în multe manuale de istorie a filozofiei. Bineînțeles, se adaugă că el nu este decât un materialist destul de primitiv. Căci cercetarea elementelor primare ale realității nu a confirmat deloc teza sa; întrebarea privitoare la constituenții originari ai lumii este mult prea complexă pentru ca la ea să se poată răspunde cu simpla presupunere că apa reprezintă principiul originar. Așadar, Thales este un materialist, dar unul care nu ar mai trebui luat în serios, având în vedere presupuziția lui depășită.

Epilog
sau
urcarea și coborârea

În treizeci și patru de rânduri am urcat pe scara din dos a filozofiei; am vizitat treizeci și patru de mari figuri ale spiritului filozofic. Nu am putut, ce-i drept, trece în revistă decât o parte a etajului la care locuiesc filozofii. Unul sau altul dintre cititori va resimți lipsa unuia sau altuia dintre gânditori. Cartea poartă astfel semnul neîmplinirii.

Dar poate că nu a fost pe de-a-ntregul inutil faptul că am urcat pe scara din spate a filozofiei. Poate că cele treizeci și patru de urcușuri, cu toată neîmplinirea lor, sunt trimiteri către o posibilitate de a ne apropia mai intim decât pe scara obișnuită, scara din față, de marile momente ale istoriei filozofiei. Faptul că străbateră scării din dos a filozofiei rămâne ceva nedesăvârșit își are până la urmă temeiul în subiectul asupra căruia se apleacă acest demers. Căci cum ar putea filozofarea să ajungă la desăvârșire, când aceasta nu e niciodată și nicăieri atinsă în existența omului?

Un lucru este totuși esențial: cine s-a lăsat condus în cele treizeci și patru de urcușuri să nu uite de coborâre. Dacă aceasta nu e o coborâre indiferentă sau chiar o cădere, atunci el trebuie să fi păstrat în sine ceva din ceea ce a aflat urcând. Pentru parterul vieții de zi cu zi, și poate chiar și pentru pivnița realității, lucrurile dobândite la etajul filozofilor ajung să fie rodnice doar în coborârea plină de grijă.

Iar dacă se întâmplă asta, atunci coborârea este tot atât de filozofică precum urcarea. Atunci se adevărește și în cazul scării din dos vorba enigmatică a lui Heraclit: „Drumul în sus și în jos este unul și același.“